

Glömminge kyrkogård

Materialet är en sammanställning av den information som finns i församlingens vård- och underhållsplan.

Årtal	Händelse	Källa
1704	En ny klockstapel sattes upp i kyrkogårdens sydöstra hörn.	Boström 1990, s. 134.
1750	En timsten tillverkades. (Enligt Boström står den i söder på en fot av trä.)	Boström 1990, s. 148.
1766	Kyrkogårdens entréer fick nya stigluckor.	Boström 1990, s. 148.
1773	En klivstätta av trä byggdes vid den sydöstra stigluckan.	Boström 1990, s. 148.
1795	Kyrkogårdens gravplatser reglerades, med anledning av att många gravar låg mitt i gångarna.	Boström 1990, s. 148.
1819	Klockstapeln revs i samband med att kyrkan fick ett torn. Flera gravstenar slogs sönder för att användas till kyrkans ombyggnad.	Boström 1990, s. 148-149.
1824	Träd planterades ”uti Kyrkogatan”.	Boström 1990, s. 149.
1845	Kyrkogårdsmuren lades om. Stigluckorna ersattes med grindar, av smidesjärn i sydöst, av trä i söder.	Boström 1990, s. 148.
1916	Kyrkogården utvidgades åt väster.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1951	Ett förslag till indelning och plantering av kyrkogården upprättades av trädgårdskonsulent Gösta Engstedt vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1953	En klivstätta av kalkstensskivor anordnades vid den sydöstra kyrkogårdsgrinden.	Boström 1990, s. 130.
1956	Ett förslag till upprustning av kyrkogården och kyrklunden upprättades av trädgårdskonsulent Gösta Engstedt vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1959	Ett planteringsförslag till kyrklunden upprättades av trädgårdsinstruktör Harry Kolsby vid Hushållningssällskapet.	Glömminge pastoratsarkiv RI:3.
1967	Församlingen gavs tillstånd att uppföra ett bårhus. Ritningar till bårhuset upprättades av arkitekt Gösta Gerdsjö, Kalmar.	ATA, brun mapp 1953-, Blå mapp.
1989	Byggnadsnämnden i Mörbylånga kommun godkände ritningar till församlingshem. Ritningarna var upprättade av BA Bengtsson 1988.	Glömminge pastoratsarkiv OIa:2.
1998	Länsstyrelsen avslog en ansökan om att få ta bort 5-6 meter av stenmuren vid ladan utanför kyrkogården.	ATA, vit mapp.
1999	Länsstyrelsen gav tillstånd att anlägga en minneslund på kyrkogården. Ritning upprättades av K Lundberg.	ATA, vit mapp.
2001	Kyrkogårdsmurens öppning mot prästgården i söder murades igen.	Muntlig uppgift,

		Erland Börjesson
2002	En trädvårdsplan för kyrkogården upprättades av Gunvor Andersson och Eva Traore Dahlberg.	KLM, top ark.
2003	Länsstyrelsen gav tillstånd att under åren 2003-2005 få utföra trädvårdsarbeten enligt trädvårdsplanen från 2002.	KLM, top ark.
2004	Länsstyrelsen gav tillstånd till avverkning av en lind vid kyrkogårdens östra ingång.	KLM, top ark.
2005	Belysningen på kyrkogården förbättras. De två befintliga belysningsstolparna kompletteras med fyra nya.	KLM, top ark.

Kyrkogårdens historik

Den äldsta kända avbildningen av kyrkan i Glömminge är en bläckteckning utförd av J H Rhezelius 1634. (Bild 11) Teckningen visar kyrkan och kyrkogården från söder.

Kyrkogårdsmuren är mycket schematiskt redovisad, med det framgår ändå att kyrkogårdens sydöstra hörn var fasat, på samma sätt som idag. En öppning är inritad i den vinklade delen. Strax intill, i den östra muren, har Rhezelius ritat en liten kvadrat som inte når ända upp till murens överkant. Om det skall föreställa en klivstätta, en stiglucka eller någonting annat är osäkert.

På en karta över Glömminge socken från 1641 visas bland annat utbredningen av prästgårdens ägor. (Bild 2) Här framgår att prästgården redan då var placerad just söder om kyrkan. Prästgården och kyrkan är bara redovisade som symboler, medan formen på ägorna bör vara korrekt återgivna. Kyrkogården har på kartan en enkel rektangulär form, utan fasat hörn.

Nästa illustration är från 1750. Det är en teckning utförd av Petrus Frigelius som visar kyrka och kyrkogård både från norr och söder. (Bild 12) Inte heller här har kyrkogården samma form som på Rhezelius teckning. Det sydöstra hörnet är inte snett avskuret. Istället ser det ut som om den sydöstra delen av kyrkogården utvidgats mot öster. I denna del står en klockstapel. Kyrkogården har två ingångar, båda försedda med stigluckor av trä. Den ena är placerad i södra muren rakt framför kyrkans sydportal, den andra i den östra muren nära det sydöstra hörnet.

Detta utförande, med mur av kalksten och stigluckor av trä, var mycket vanligt på Öland. I boken *Kyrkogårdens hägn i det medeltida Sverige* berättas att samtliga 34 sockenkyrkor på Öland i äldre tid var omgivna av stenmurar, s.k. bogårdsmurar. Samma källa anger också att ett 20-tal av kyrkorna har eller har haft stigluckor byggda av trä.

Glömminge kyrkas utförande 1817, bara två år före den stora ombyggnaden 1819, illustreras på en teckning av Nils Isak Löfgren. (Bild3) Teckningen visar kyrkan sedd från landsvägen i öster. Vägen ner till kyrkan löper på samma sätt som idag till en ingång i den östra kyrkogårdsmurens södra del. Jämfört med teckningen från 1750 har stigluckan fått en annan utformning, med kupolformat tak istället för sadeltak. Den östra muren ser ut att vara rak hela vägen bort till det nordöstra hörnet. Det går inte att urskilja någon utskjutande del som på Frigelius teckning. Kyrkogården har fortfarande en klockstapel, placerad alldeles innanför entrén. Stapeln revs 1819. Intill vägens södra sida har de stora prästgårdsladorna hunnit uppföras. Ladornas utformning stämmer emellertid inte överens med de lador som står på platsen idag. Då Löfgrens teckningar brukar vara tillförlitliga bör det betyda att ladorna förändrats efter 1817.

De tidigaste fotografierna av Glömminge kyrka, som finns i Kalmar läns museums arkiv, är från omkring sekelskiftet 1900. (Bild 15) Kyrkogården ger här ett mycket ordnat intryck. Det är ganska glest mellan gravvårdarna. På en bild tagen från sydväst syns några högresta stenar och gjutjärnskors, eventuellt också ett träkors. Mellan gravvårdarna växer högt gräs och buskar. Här finns också gravkullar av murgröna och ytor med öppen jord. Det är svårt att urskilja några gångar, men troligen fanns det åtminstone två - en från kyrkogårdens ingång i sydost fram till portalerna i söder och väster och en från sydportalen rakt mot söder till prästgården. Den oordnade karaktären vid förra sekelskiftet hade kyrkogården troligen haft ända sedan medeltiden.

Kyrkogårdar hade under medeltiden inte alls samma utseende som vi idag är vana vid. I boken *Kyrkogårdens gröna kulturarv* berättas att man bäst kan föreställa sig den medeltida kyrkogården som en vild osammanhängande grasmatta eller äng där de eventuella gravminnen som fanns efter besuttna - sarkofager, tumbor, hällar och stenkors, var tämligen oregelbundet placerade. Det fanns inga träd på kyrkogårdarna, än mindre någon indelning av kvarter med häckar och gångar. Gångar antas bara ha förekommit fram till kyrkans portar.

De nya estetiska ideal för kyrkogårdens planering som utvecklades under 1700-talet, med anläggning av gångsystem, kvarter och planteringar, hade fram till mitten av 1800-talet endast undantagsvis tillämpats utanför städerna. Antalet landsortskyrkogårdar med trädkransar före 1850 antas ha varit få. I vissa fall dröjde det ända in på 1900-talet innan de nya idéerna för kyrkogårdsgestaltning kom att genomföras.

Av Löfgrens teckning från 1817 framgår att kyrkogården vid denna tid ännu inte fått någon ordnad trädkrans. Ett större träd syns på kyrkans norrsida. I övrigt verkar det bara ha funnits en del buskar. Samma år, 1817, har Löfgren även upprättat en planritning och tecknat av kyrkans fasader från norra och södra sidan. På teckningen av norrsidan syns det tidigare nämnda trädet, som växte i vinkeln mellan långhuset och den senare rivna materialboden. Teckningen av söderfasaden visar att det även växte träd i innerhörnet mellan tornet och södra korsarmen, samt mellan koret och sakristian. På Frigelius teckning från 1750 syns det inga träd alls på kyrkogården. Troligen betyder det att där heller inte fanns några träd i verkligheten, eftersom Frigelius på samma teckning ritat träd och buskar på området norr om kyrkogården.

Fotografierna från sekelskiftet 1900 är svårtolkade vad gäller förekomsten av trädkrans. På en vinterbild syns tydligt en trädrad intill den norra muren, medan det på en sommarbild från samma tid, tagen i samma vinkel, saknas träd på norrsidan. Det kan vara så att det funnits en trädkrans sedan mitten av 1800-talet, som sedan sågats ner och förnyats omkring sekelskiftet 1900. Kanske har nyplantering skett i samband med kyrkogårdens utvidgning åt väster 1916.

I Glömminge församlings arkiv finns ett brev till kyrkostämmans ordförande prosten Peter Gustaf Carlsson där de oordnade förhållandena på kyrkogården beskrivs och behovet av en utvidgning påtalas. Bland annat menar brevskrivaren Hemmingsson att "...kyrkostämman måtte upptaga och besluta att hvar och en, som har planteringar omkring sina grafplatser, måtte efter kyrkorådets önskan, klippa och städa planteringarne, så att ej kyrkogården kommer att bli en skogsplantering, utan vad den bör vara, nämligen en vacker hviloplats för de döda." En utvidgning menar han är nödvändig "Emedan utrymmet på kyrkogården snart nog är så upptaget, så att man ej kan öppna en grav utan att gräva upp andra..."

Utvidgningen genomfördes 1916. Ritning och beskrivning för den nya kyrkogårdsdelen upprättades av Sigurd Ohlsson samma år. (Bild 99) I stora drag känns strukturen fortfarande igen på dagens kyrkogård. Enligt förslaget skulle området inre delas in i två stora kvarter. Ytorna intill yttermurarna i söder, väster och norr avsattes till familjegravar. Även raderna direkt söder och norr om mittgången planerades för familjegravar. Sammanlagt innehöll förslaget 96 familjegravar. (Enligt en bevarad förteckning fanns det 1925, då förteckningen senast uppdaterades, registrerade ägare till 74 av familjegravarna. Endast platserna intill den

norra muren återstod.) I kvarterens inre fanns ”fria gravplatser”, 117 på den södra sidan och 188 på den norra. Längst åt öster i det norra kvarteret planerades även en yta till barngravar, 74 stycken. Barngravarna var enligt beskrivningen avsedda ”...för sådana barn, som ej äro i tillfälle att få hvila i en familjegraf.” Vad gäller planteringar på kyrkogården föreslog Sigurd Ohlsson en ligusterhäck intill västra och norra muren. Vid samma murar skulle det också planteras lindar med åtta meters mellanrum. Vid mittgångens möte med den gamla kyrkogården skulle en halvcirkelformad plats med en brunn anläggas. Den centrala platsen och ytorna närmast väster om den gång som följer gränsen mellan gamla och nya kyrkogårdsdelen skulle planteras med ädelgranar och glasbjörkar ”...samt några vackra blommande buskar”.

Ett flygfotografi från 1935 visar kyrkan och kyrkogården från väster. (Bild 97) Den gamla delen av kyrkogården ger här ett mycket mer ordnat intryck än på äldre fotografier, och den nya delen har åtminstone delvis anlagts enligt ritningen från 1916. (Tyvärr syns inte hela den utvidgade delen på fotografiet.) Av de gångar som på ritningen från 1916 föreslogs anläggas på den nya kyrkogårdsdelen tycks endast mittgången och gången som löper parallellt med den södra muren ha utförts. Utanför bild kan det också ha funnits en gång vid den västra muren. Däremot är det tydligt att man ännu inte anlagt någon ny gång i nord-sydlig riktning. Det syns heller ingen gång intill den norra muren. Av de föreslagna planteringarna vid mötet mellan nya och gamla kyrkogårdsdelen har endast ädelgranarna vid den centrala platsen kommit till utförande. Av fotografiet framgår vidare att ytorna i de nyanlagda kvarterens inre inte alls utnyttjats på det rationella sätt som föreslagits. En generell iakttagelse som kan göras är att det 1935 fortfarande var många gravar som saknade gravsten. Över hela kyrkogården syns gravar som endast är markerade med små kullar. Flest gravar av denna enkla typ var det vid kyrkans västra och norra sida.

År 1949 skickade domprost Ivar Hylander ut ett formulär med frågor om kyrkogårdar och begravningsklick till stiftets församlingar. De inkomna svaren utgjorde sedan underlag till artikeln ”Våra kyrkogårdar” i verket ”Växjö stift i ord och bild”, som utkom 1950. De uppgifter som Glömminge församling skickade in ger en god bild av hur kyrkogården såg ut vid denna tid, som komplement till bevarade fotografier. Som svar på Hylanders fråga om kyrkogårdens plantering angavs att det fanns en trädkrans av askar, lindar och lönnar intill murarna, samt en syrénhäck innanför den östra muren. Inne på kyrkogården fanns en grupp syréner och en grupp ädelgranar, samt en nyplanterad häck utanför tornets ingång. På frågan om gravarna ordnats efter bysamfällighet svarar man att det inte fanns något sådant mönster på Glömminge kyrkogård. Andra uppgifter som framkommer är att det var vanligt med gravkullar, planterade med vintergröna växter. Gravplatserna var i några fall belagda med grus eller kalkstensplattor. Omgärdningar med stenramar förekom, trots att utförandet inte tilläts av kyrkorådet. Gravvårdar skulle enligt ordningsstadgan vara av öländsk kalksten eller grå granit. Svartpolerad granit godkändes inte, men uppges ändå ”tyvärr” ha varit dominerande. De äldsta gravvårdarna på kyrkogården var från mitten av 1800-talet. Det fanns ett järnkors från 1870-talet och tre från 1910-talet. Ett enda träkors fanns kvar, ”...numera placerat bland borttagna vårdar från ovårdade platser.”

År 1951 upprättade trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt vid Kalmar läns södra hushållningssällskap ett förslag till ny indelning av Glömminge kyrkogård. Ritningarna har inte återfunnits, men att döma av den bevarade beskrivningen kom de föreslagna förändringarna aldrig att genomföras. Att förslaget upprättats visar ändå att det fanns ett behov av att revidera gravkartan från 1916, som ju endast avsåg kyrkogårdens västra del.

År 1956 gjorde trädgårdskonsulenten Engstedt ett nytt förslag, som inte omfattade några ritningar. Förslaget är upprättat efter en diskussion som förts på plats tillsammans med kyrkorådet. Beslut togs om utgällring av vissa träd mot norr. Silvergranarna mitt på kyrkogården ansågs ha tjänat ut. På platsen ville Engstedt istället uppföra ett brunnskar av

kalksten. I det nordvästra kvarteret föreslogs ett stort träkors. Om brunnen eller korset kom att utföras är inte känt. Däremot är det tydligt att det förslag Engstedt samtidigt framförde om att plantera rygghäckar mellan raderna av gravstenar vann gehör. Många av de häckar som finns idag har troligen tillkommit 1956.

År 1965 upprättades en ny gravkarta av Gösta Vult von Steijern. (Bild 98) Kartan reviderades 1985 av Harry Kolsby. En ny digital gravkarta upprättas under 2005.

Kvartersindelning

Kyrkogården indelas i sju kvarter, namngivna med bokstäverna A till G. Det första kvarteret, A, består av gravplatserna intill den norra muren. Gravplatserna vid murarna mot väster och söder hör till kvarter B. De båda stora inre kvarteren norr och söder om mittgången i kyrkogårdsdelen från 1916 har littera C respektive D. Kvarter E består av hela den äldre kyrkogårdsdelens område norr om mittgången, med undantag för gravarna intill norra muren. Dessa hör som tidigare beskrivits till kvarter A. Kvarter F utgörs av den gamla kyrkogårdens sydvästra del, området mellan de båda gångarna mot söder, med undantag av gravarna intill muren. Det sista kvarteret, G, återfinns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Delar av kvarteret har tagits i anspråk som minneslund.

Utanför gravkvarteren, i kyrkogårdens nordvästra och sydöstra hörn, finns gravvårdar som tagits bort från sin ursprungliga plats uppställda.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av murar i alla fyra väderstreck. Murarna är kallmurade, d v s lagda utan bruk, utom vid klivstättan intill huvudentrén. Murarnas utförande varierar något. I kyrkogårdens gamla del är murarna huvudsakligen uppförda av kalksten, med inslag av otuktad gråsten i botten. I den del av kyrkogården som tillkom vid utvidgningen 1916 är inslaget av gråsten större. Mot söder, i den utvidgade delen, består muren av mer gråsten än kalksten. Skarven mellan den äldre och nyare delen syns tydligt på norrsidan, genom att den äldre delen är jämnare lagd. På södra sidan har man vid utvidgningen 1916 gjort den nya delen något smalare än den gamla. Skarven mellan den gamla och nya delen syns här genom att muren viker av inåt, mot norr. Även på östra sidan syns en skarv i muren, något söder om sakristian. I vilket skede denna skarv tillkommit är dock okänt. Det kan vara ett spår av den utvidgning mot öster som syns på den ovan nämnda teckningen från 1750.

I den sydöstra delen ansluter murarna mot prästgårdens magasin och ena ladugårdslänga. Här utgör ladans västra gavel och magasinets norra långsida avgränsning av kyrkogården.

Murarna i den gamla delen är enligt Ragnhild Boström omlagda 1845.

På sammanlagt åtta ställen har murarna på olika sätt integrerats i intilliggande gravplatser, bland annat genom att välvda nischer tagits upp i muren bakom gravvården. Företeelsen beskrivs utförligare nedan, under respektive gravkvarter (A och B).

Ingångar

Kyrkogården har sin huvudentré mot öster, i fonden av Kyrkogatan. Entrén har murade stolpar och smidesgrindar. Stolparna är murade av kalksten, slätputsade och avfärgade i vitt. Toppen på stolparna är utförda som ”pyramidtak”, avtäckta med svartmålad järnplåt. Högst upp sitter runda något cylinderformade kalkstenar. De smidda och svartmålade grindarna är omsorgsfullt utformade, med bladslingor, lyror och korslagda pilar. Smidesgrindarna och stolparna är från 1845, då de ersatte en äldre stiglucka. Omedelbart norr om entrén skjuter

kalkstenar ut och bildar en trappa, en klivstätta. Anordningen tillkom 1953. Tidigare fanns det en klivstätta av trä i samma läge.

Förutom huvudentrén finns det ytterligare en öppning mot öster, intill mötet med den norra muren. Öppningen har två smidesgrindar, en bredare och en smalare, upphängda på stolpar av fyrkantrör. Den smalare grinden är utsmyckad med ett stort G och kröns av ett kors, medan den bredare grinden saknar utsmyckning. Det är osäkert när ingången och grindarna tillkommit. Eventuellt är denna sidoentré samtida med det bårhus som byggdes öster om kyrkogården i slutet av 1960-talet. Entrén kan också ha byggts enligt något av de båda förslag till upprustning av kyrkolunden som ritades på 1950-talet.

I den norra muren, omkring 15 meter från kyrkogårdens nordvästra hörn, finns en öppning med en smidesgrind som har samma utformning som den just beskrivna smalare grinden i nordost. Korset har dock fallit bort. Öppningen leder till den kompostanläggning för löv och gräs som anordnats utanför muren. Grinden och öppningen tillkom troligen i samband med kyrkogårdens upprustning under 1950-talet.

Under mycket lång tid har det även funnits en entré till prästgården i söder. Denna ingång sattes igen i samband med att prästgården såldes 2001.

Vegetation

Kyrkogården har trädkrans i tre väderstreck - mot norr, väster och söder.

Mot norr växer tre stora, ungefär jämgamla, lönnar innanför muren på den gamla kyrkogårdsdelen. Längst åt öster och väster på norrsidan saknas större träd. Här har unga lönnar nyligen planterats utanför kyrkogårdsmuren.

Innanför muren mot väster växer åtta stora lindar. De bildar en komplett och enhetlig rad, planterad enligt Sigurd Ohlssons förslag från 1916. På Ohlssons ritning föreslås även en rad lindar vid den nya kyrkogårdsdelens norra mur. Hur kyrkogårdens trädkrans såg ut strax efter utvidgningen framgår av en uppmättningsritning av hela kyrkomiljön från 1918 av A. Flink.

Mot söder på den nya kyrkogårdsdelen, där det ursprungligen saknades träd, växer idag en lönn innanför och flera just utanför muren. Trädraden fortsätter innanför södra muren på den äldre delen av kyrkogården. Raden består av huvudsakligen av lönnar.

Intill den östra muren saknas sammanhängande trädkrans. Där växer en ensam lönn nära grindarna i det nordöstra hörnet. Det finns också en lönn i det södöstra hörnet, innanför den korta mur som löper mellan de båda putsade stenbyggnader som gränsar till kyrkogården.

Kyrkogårdens inre kvarter (C-G) är alla i olika omfattning försedda med rygghäckar. I den äldre delen av kyrkogården (kvarter E, F och G) sträcker sig rygghäckarna, liksom raderna av gravar, i nord-sydlig riktning. I den nyare delen (kvarter C och D), där strukturen är något mer komplicerad, finns rygghäckar både i nord-sydlig och öst-västlig riktning. De flesta rygghäckarna är av tuja, men det förekommer även andra arter. I kyrkogårdens nyare del är tre rygghäckar av buxbom och i den nyare delen finns en rygghäck av ölandstok och en av liguster.

I kyrkogårdens centrum, där gångarna korsar varandra, har en skyddad rektangulär plats skapats med hjälp av häckar. Platsen öppnar sig mot öster. En liknande plats, avgränsad med häckar, finns också framför kyrkans entré till vapenhuset i väster. Häckarna till den centrala platsen är av liguster, medan häckarna framför tornet är av tuja.

Innanför den östra kyrkogårdsmuren, norr om den stora ingången, växer en syrenhäck. Vid den del av muren mot söder som böjer av in mot norr, där den gamla kyrkogården möter den nyare något smalare kyrkogårdsdelen, är en tät buxbomshäck planterad.

Huvuddelen av kyrkogårdens häckar har troligen tillkommit på 1950-talet, efter det förslag som upprättades av trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt 1956. De enda häckar som kan vara äldre är syrenhäcken intill östra muren och tujahäcken framför kyrkans västportal.

Utöver de häckar som planterats av församlingen finns ett antal buskar och häckar, mest buxbom, som hör till enskilda gravplatser. Det finns också några få gravplatser med låga kullar av murgröna.

Gångsystem

Från kyrkogårdens huvudentré i den östra murens södra del leder en bred gång snett mot nordväst, fram till en plats framför kyrkans sydportal. Alldeles innanför kyrkogårdsentrén finns också en smalare gång fram till sakristians ingång. Från platsen framför sydportalen utgår sedan tre gånger – en som böjer av runt kyrkan och ansluter till vapenhusets entré i väster, en som löper rakt mot söder och en som fortsätter framåt mot väster. Den öppning in till prästgården som gången mot söder lett fram till är nyligen igensatt. Kyrkogårdens mittgång mot väster korsas vid mötet mellan den gamla och nya kyrkogårdsdelen av en gång i nord-sydlig riktning. Platsen framför sydportalen och alla gånger som leder därifrån, utom mittgången mot väster, är belagda med grå kalkstensflisor. Gången mot väster är liksom den tvärgående gången grusbelagd. Den smala gång som leder från kyrkogårdens huvudentré i sydost till sakristians ingång är belagd med röd kalksten.

Gravvårdstyper

Glömminge kyrkogård utökades åt väster år 1916. Gränsen mellan den äldre och nyare delen går vid den grusgång som löper över kyrkogården i nord-sydlig riktning. Av det följer att de äldsta gravvårdarna återfinns i den ursprungliga östra delen. De yngsta gravvårdarna finns i kvarter C, i kyrkogårdens nordvästra del. Det är också i första hand här nya gravplatser tillkommer. Samtliga kvarter har emellertid förnyats kontinuerligt, vilket givit en blandning av gravvårdar från olika tider. Den enda del av kyrkogården som i stort sett lämnats utan nyare tillskott sedan 1910-talet är det trekantiga området söder om kyrkans kor.

Kvarter A har gravvårdar från 1944 och framåt. Trots att raden intill muren på den utvidgade delen av kvarter A avsattes för familjegravar såldes inga gravrätter här före 1925, då den förteckning som upprättades 1916 slutade uppdateras. Jämfört med den övriga kyrkogården har kvarteret den största andelen liggande gravvårdar. I övrigt förekommer många olika typer av stående stenar, dock inga av de högresta stenar som är karaktäristiska för decennierna omkring sekelskiftet 1900. Många av kvarterets gravvårdar och gravplatserna är försedda med stenramar eller häckar. Bakom tre av gravplatserna finns välvda nischer i muren.

Den allra största delen av kvarter B tillkom vid kyrkogårdens utvidgning 1916. Många av namnen på gravvårdarna känns också igen från den förteckning över familjegravar som upprättades i samband med utvidgningen. Vid mitten av den södra muren finns fyra prästgravar, där gravplatsernas betydelse betonats genom utformning och storlek. Gravplatserna avgränsas med hjälp av stenramar, murar, staket och/eller häckar. Den först anlagda prästgraven i detta område är från 1912, den senaste är från 1984. Övriga delar av kvarter B har varit fullt utnyttjat för familjegravar, anlagda från 1910-talet och framåt. Kvarvarande gravvårdar från 1910- och 20-talet dominerar intrycket. I vissa fall har det emellertid inte skett någon gravsättning förrän flera decennier efter gravplatsen köptes. Inom kvarteret finns också nya gravvårdar som troligen tillkommit sedan de ursprungliga gravrätterna gått ut. Det är också tydligt att ett flertal gravvårdar tagits bort utan att gravplatsen utnyttjats på nytt. Framför allt mot väster finns det stora luckor mellan gravvårdarna. På samma sätt som beskrivits för kvarter A finns det flera gravplatser där

nischer byggts i bakomvarande kyrkogårdsmur. I kvarter B finns det också gravplatser där gravstenarna byggts in i muren.

Kvarter C är som nämnts ovan det kvarter som har den största andelen nya gravvårdar. På den ritning som upprättades inför kyrkogårdens utvidgning redovisas nuvarande kvarter C med 15 familjegravar intill mittgången och 188 ”fria gravplatser” i det inre. Familjegravarna köptes mellan 1923 och 1927, och bör alltså ha börjat utnyttjas på 1920-talet. Behovet av gravplatserna i kvarterets inre tycks dock ha varit begränsat. Att döma av dagens bestånd av gravvårdar togs de ”fria gravplatserna” i kvarter D i bruk först. I det inre av kvarter C finns endast en gravvård från 1920-talet, placerad längst åt väster. Då de flesta av familjegravarna längs mittgången förnyats under de senaste decennierna har kvarteret som helhet få gamla gravvårdar. Flest gravvårdar finns det från 1970- och 1980-talen. Kvarteret präglas av den struktur som tillkommit på 1950-talet, med rader av gravvårdar uppställda intill rygghäckar. De allra senast tillkomna raderna med gravvårdarna i kvarterets mitt saknar emellertid rygghäckar.

Kvarter D har fler gravvårdar från 1910-1930-talen än kvarter C. Förhållandet har två orsaker. Dels har de ”fria gravplatserna” i det inre av kvarter D tagits i bruk före motsvarande platser i kvarter C. Dels har en större del av de ursprungliga familjegravarnas gravvårdar intill mittgången bevarats. Skillnaden gör att kvarteret uppvisar en större variation av gravvårdar, både vad gäller ålder och utförande. Här finns gravvårdar från varje årtionde från 1910-talet till 1990-talet. En intressant avvikelse i förhållande till den ursprungliga ritningen från 1916 är att man anlagt familjegravar även i kvarterets inre. Den mest framträdande är nämndemannen Ernst Hjorts familjegrav, med en stor gravvård på en grusbelagd plan som omgärdas av stenram med hörnstolpar. Området har inte alls utnyttjats så intensivt som planen från 1916 föreslog. Det finns idag inga tecken på att den del av kvarteret som på ritningen avsattes till barngravar använts för detta ändamål.

Kvarter E sträcker sig runt hela kyrkan. De flesta gravplatserna återfinns på kyrkans västra och norra sida. Längst åt väster, parallellt med gången som gränsar mot kvarter C, står två rader gravvårdar intill en rygghäck. Häcken har troligen tillkommit på 1950-talet, men gravvårdarna är av varierande ålder. De äldsta, som står på häckens östra sida, är från början av 1900-talet, vilket tyder på att riktningen bestämts av den kyrkogårdsmur som fanns före utvidgningen 1916. Övriga rader på kyrkans västra och norra sida har en annan riktning, anpassad efter kyrkans sneda placering på kyrkogården.

Medan de flesta gravvårdarna på kyrkans västra sida är låga domineras den norra sidan av högresta svarta granitstenar från 1900-talets första decennier. Längst i nordost finns den stor familjegrav, troligen från 1910-talet, med en hög gravvård i grå granit. Inom gravplatsen, som omgärdas av stenstolpar med mellanliggande järnrör, finns fyra murgrönebevuxna kullar.

Öster om kyrkan finns bara en gravplats, med en gravvård från 1904.

På södersidan, intill koret och sakristian, finns ett litet område med omkring 15 gravvårdar som nästa alla tillkommit före 1920. Gravvårdarna inom området står inte i några tydliga rader. Här finns bland annat ett kalkstenskors från omkring 1885 och ett svartmålat gjutjärnskors från 1871. Kvarterets äldsta gravvård återfinns inom en familjegrav och består av ett kors på en sockel, båda av kalksten, från 1864. Intill sakristians södra fasad ligger en stor kalkstenshäll från 1866 efter prosten Zacharias Segrell.

Kvarter F och G, söder om mittgången på kyrkogårdens ursprungliga del, behandlas här gemensamt eftersom de har ungefär samma karaktär. Kvarterens rader löper parallellt med sidogångarna, i nord-sydlig riktning. Eftersom vinkeln på de båda sidogångarnas sträckning

skiljer sig något från varandra sker en viss förskjutning av raderna. Det är inte känt när kvarteren fick huvuddragen i sin nuvarande indelning. Troligen har radernas placering, som de fastställdes på gravkartan från 1965, anpassats efter befintliga förhållanden som i första hand utvecklats under 1900-talets första decennier. Kvarterens äldsta gravvårdar är emellertid från 1850-talet, så strukturen är delvis äldre. Gravvårdarna är samtidigt de äldsta på hela kyrkogården. Det är tre snarlikt utformade stående röda kalkstenar som uppåt avslutas med en halvcirkelform. En av stenarna står i kvarter F och två i kvarter G. Inom kvarter F finns också en gravvård vars placering helt avviker från mönstret. Gravvården, som är rest 1904 efter I. G. Sahlström 1904, står mellan två rader och är vänd 90 grader. Stenen måste vara en rest av den oordnade struktur som fortfarande finns kvar i den sydöstra delen av kvarter E.

Eftersom kvarteren F och G kontinuerligt förnyats uppvisar de kyrkogårdens största blandning av gravvårdar. Skillnaden i ålder på de äldsta och yngsta stenarna är över 150 år.

Minneslund

I kyrkogårdens sydöstra hörn anlades 1999 en minneslund. Den avgränsas av en halvcirkelformad låg häck, som öppnar sig mot nordväst. Intill häcken står sommartid två sittbänkar. I mitten av platsen finns en liten rund damm med en fontän. Vid dammens sydöstra sida står ett svartmålat gjutjärns kors, bevuxet med murgröna. Gjutjärns korset, som ursprungligen varit rest efter Mathilda Petridotter (1858-1877) har samma utformning som de tre kors vilka är uppställda intill den närliggande stenladans gavel. Runt dammen löper en smal rabatt. Rabattens kanter är stensatta, både mot dammen och mot de omkringliggande gräsytona. Den yttre cirkeln, mot gräskanten, är dock inte stensatt hela vägen runt rabatten. Här öppnar sig cirkeln mot sydost, vid den sida där gjutjärns korset står. Minneslundens lysar upp av två låga armaturer, utformade som lyktor, placerade inom rabatten.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården

Glömminge kyrkogård uppfattas idag som en helhet, trots att den består av en äldre del i öster och en nyare del i väster. Utvidgningen i väster tillkom 1916. Gränsen går vid den grusgång som löper tvärs över kyrkogården i nord-sydlig riktning.

På de illustrationer som finns från 1634, 1641, 1750 och 1817 förekommer vissa avvikelser i utformningen av kyrkogårdens sydöstra hörn och östra mur, men i stora drag har den äldre delen troligen haft samma utbredning sedan medeltiden. Den äldsta illustrationen, från 1634, tyder också på att kyrkogårdens huvudentré i sydost har haft ungefär samma placering som idag redan under medeltiden. Kyrkogårdsmuren har även haft en öppning mot söder, till prästgården. Öppningen, som tillkom senast på 1700-talet, sattes emellertid igen i samband med prästgårdens försäljning 2001.

Den äldre kyrkogårdens delens stenmurar är omlagda 1845, men har som framgår ovan en mycket lång kontinuitet och är viktiga att bevara. Den nyare kyrkogårdens delens murar, från 1916, är väsentliga för intrycket av kyrkogården som en samlad enhet, utan tydlig skillnad mellan gammalt och nytt. Murarna i såväl den ursprungliga som den utvidgade delen har också ett särskilt högt kulturhistoriskt värde genom den lokala tradition som funnits att utnyttja dem som en integrerad del i intilliggande gravplatser, bland annat genom upptagning av välvda nischer.

Kyrkogårdens huvudentré mot öster fick sin nuvarande utformning med smidesgrindar på murade och putsade stolpar i samband med omläggningen av kyrkogårdsmurarna 1845. Tidigare hade entrén en stiglucka av trä. Stolparna och grindarna är omsorgsfullt utformade och utgör idag ett karaktäristiskt inslag i kyrkomiljön. De ingående ursprungliga delarna bör vårdas så att de bevaras för framtiden.

Kyrkogården försågs troligen med trädkrans vid 1800-talets mitt. Hur trädkransen såg ut strax efter kyrkogårdens utvidgning 1916 framgår av en situationsplan från 1919, där hela kyrkomiljön redovisas. På samma sätt som idag fanns det då ingen hel rad av träd mot öster. Den mest enhetliga trädraden finns idag intill den västra muren. Här kvarstår samtliga åtta lindar från 1916. Särskild vikt bör läggas vid vården av dessa träd, så att samtliga åtta kan fortsätta leva så länge som möjligt.

Kyrkogårdens äldsta häck är syrénhäcken som växer intill den östra muren. Häcken syns redan på ovan nämnda uppmättningsritning från 1919. Tujahäckarna framför vapenhusets entré i väster tillkom på 1940-talet. De flesta av kyrkogårdens många rygghäckar, av tuja, buxbom, ölandstok och liguster, har troligen planterats på 1950-talet, efter ett förslag upprättat av trädgårdskonsulenten Gösta Engstedt. Plantering av rygghäckar var vanligt vid denna tid. Häckarna förstärker kyrkogårdens inre struktur och utgör idag ett viktigt arkitektoniskt element.

Ett gammalt drag, vid sidan om den äldre kyrkogårdsdelens form och huvudentrés placering, som sannolikt kvarstår från medeltiden är den stora gångens sträckning från entrén fram till kyrkans portal i söder. Gångens fortsättning till vapenhusets entré i väster bör ha anlagts i samband med att dörröppningen togs upp 1819, medan gången från sydportalen och rakt söderut kan ha tillkommit senast under 1700-talet. Trots att gången mot söder förlorat sin ursprungliga funktion, då muröppningen numera är igensatt, är det viktigt att den behålls eftersom den tydligt illustrerar den koppling som funnits mellan kyrka och prästgård.

Den aktuella gravkartan upprepar i stort sett den kvartersindelning som fastslogs vid upprättandet av 1965 års gravkarta. Före 1965 fanns det bara en karta över den del av kyrkogården som nyanlades 1916. Kvartersindelningen på kyrkogårdens nya västra del är ännu i huvudsak bevarad från 1916, även om gravarnas numrering har förändrats. Trots att indelningen på den äldre östra delen fastställdes på ritning först 1965 kan mönstret antas ha tillkommit i början av 1900-talet. En relativt genomgripande utrensning av äldre gravar genomfördes sannolikt under 1900-talets första decennium, i samband med den diskussion som då fördes angående kyrkogårdens utvidgning. Av det mer oordnade mönster av gravar, med eller utan gravvård, som före sekelskiftet 1900 sannolikt täckte större delen av den gamla kyrkogården återstår fortfarande vissa spår. Framför allt gäller det den sydöstra delen av kvarter E, det lilla trekantiga området mellan mittgången och kyrkan. Även om många av gravarna här är från 1900-talets första decennier kan strukturen antas vara långt äldre.

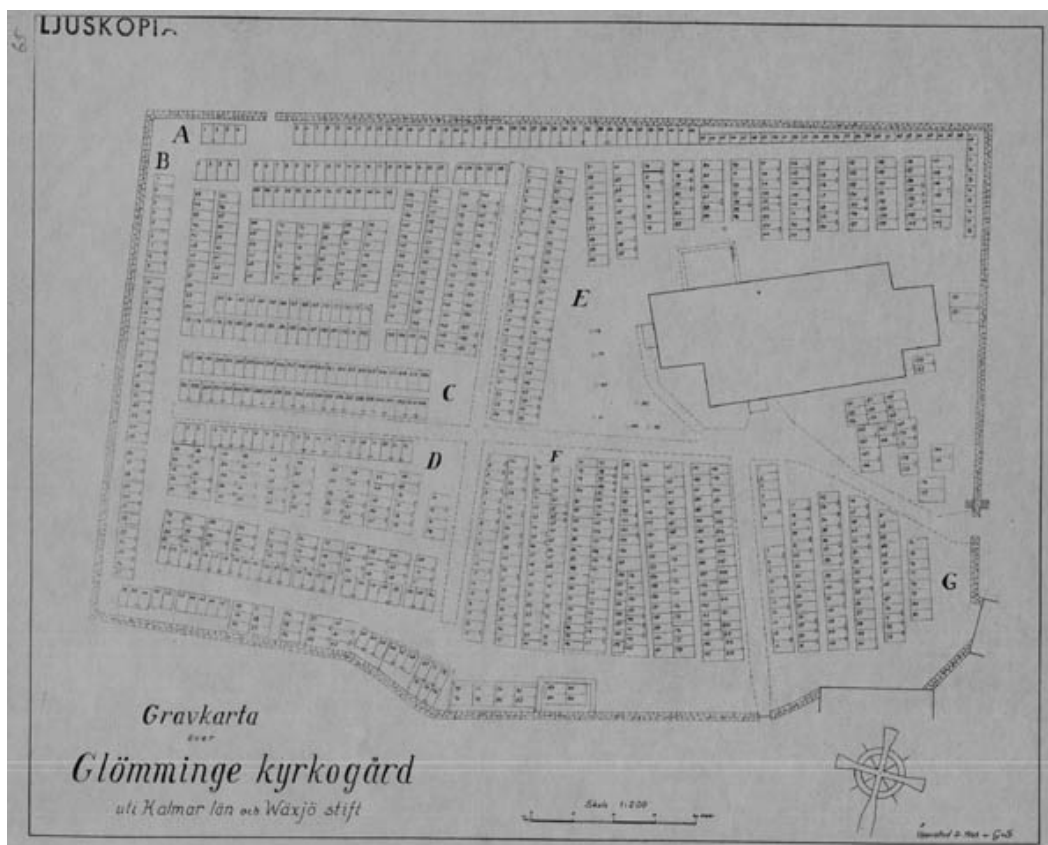
Kyrkogårdens kvartersindelning, och mönstren inom kvarteren, har alltså till stora delar sitt ursprung i de förändringar som genomfördes under 1900-talets två första decennier, då kyrkogårdens nya del i väster tillkom och kraven på ordning ökades för den gamla delen i öster. För förståelsen av kyrkogårdens historia är det viktigt att de gamla strukturerna bevaras. Särskilt angeläget är det att bevara de gravar som genom sin placering avviker från det ordnade mönstret.

Kyrkogårdens gravvårdar har kontinuerligt förnyats. Gamla och nya gravvårdar förekommer sida vid sida över i stort sett hela kyrkogården. I samband med vård- och underhållsplanens upprättande sammanställs listor på kulturhistoriskt intressanta gravvårdar som skall bevaras för framtiden även om gravrättsinnehavare saknas, se bilaga. Vilka kriterier som legat till grund för urvalet redovisas under rubriken II.3.3 Urvalskriterier för kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar. Den befintliga blandningen av gravvårdar från olika stilperioder är ett av kyrkogårdens tydligaste karaktärsdrag. Det finns emellertid vissa skillnader mellan de olika kvarteren som bör beaktas, vid sidan om bevarandet av enskilda särskilt utvalda gravvårdar. De olikheter avseende gravvårdarnas utformning som förekommer beskrivs ovan, under II.2.6 Kyrkogården, Gravvårdstyper. Som exempel har kvarter A en stor andel liggande gravvårdar jämfört med övriga kvarter. Ett annat område inom kyrkogården som särskilt utmärker sig är samlingen av stora prästgravar intill den södra muren i kvarter B. Norra sidan av kvarter E

domineras av högresta svarta granitstenar. Inom samma kvarter, men på kyrkans södra sida, finns också det flera gånger tidigare nämnda trekantiga området med nästan enbart gamla gravvårdar i ett oregelbundet mönster. Vid det fortsatta bruket av kyrkogården bör hänsyn tas till den befintliga karaktären hos de skilda kvartererna, så att skillnaderna inte försvinner. Det trekantiga området intill kyrkans södersida bör om möjligt bevaras helt utan moderna tillskott.

Sammanfattningsvis:

- Kyrkogården uppfattas som en helhet trots att den består av en ursprunglig del i öster och en nyare del i väster, anlagd 1916.
- Den äldre delen har i stora drag troligen haft samma utbredning sedan medeltiden.
- Kyrkogårdsmurarna har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde genom att de utnyttjats som en integrerad del i intilliggande gravplatser, bland annat genom upptagning av nischer.
- Huvudentréns omsorgsfullt utformade stolpar och grindar utgör ett karaktäristiskt inslag i kyrkomiljön.
- Särskild vikt bör läggas vid vården av de åtta lindar intill den västra muren som ännu finns kvar från 1916.
- Kyrkogårdens häckar, som huvudsakligen tillkommit på 1950-talet, förstärker kyrkogårdens struktur och utgör ett väsentligt arkitektoniskt element.
- För förståelsen av kyrkogårdens historia är det viktigt att de befintliga strukturerna i form av gångar, rader och kvarter bevaras, inklusive de avvikelser som förekommer.
- Vid det fortsatta bruket av kyrkogården bör hänsyn tas till de skillnader som finns avseende gravvårdarnas utformning i de olika kvartererna.
- Det trekantiga området intill kyrkans södersida bör bevaras helt utan moderna tillskott.

Karta över Glömminge kyrkogård